

УДК 340.5; 340.131.5

*Ігор Ігорович Онищук,
професор кафедри права ЗВО «Університет Короля Данила»,
академік (дійсний член) Міжнародної академії інформатизації,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-9472-5472*

ВПЛИВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗАКОНОДАВСТВА: ПРАВОТВОРЧА РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ ВЕРХОВНОГО СУДУ США

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку теорії правотворчості та конституційної юстиції України спостерігається тенденція до зближення різних підходів до ролі та місця судової практики в правотворчому процесі. Крім того, ототожнення правотворчості лише з нормотворчою діяльністю законодавчого органу звужує розуміння проблеми.

У континентальній правовій системі визнається роль судової влади в усуненні прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин, у наповненні новим смисловим змістом чинних норм права.

Діяльність з метою забезпечення верховенства Конституції України має свої проблеми, але поряд із тим і перспективи розвитку. Тому актуальність нашого дослідження зумовлена потребою вивчення особливостей конституційного контролю Верховного суду США з метою подальшого вдосконалення вітчизняної правотворчості, сталого розвитку незалежного й авторитетного єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, якому довіряє суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики конституційного контролю Верховного суду США та його впливу на правотворчість висвітлювали у публікаціях З. Добош, С. Мехметі (S. Mehmeti), Т. Росік, Дж. Зейц (J. Zeitz), М. Мохсен (M. Mohsen), М. Тріф (M. Treef), К. Амлай (C. Amhlaigh), Н. Хедлінг (N. Hedling) та ін.

Спадкоємність наукових досліджень у теорії правотворчості дає змогу простежити історичний генезис проблеми впливу судової практики на законодавство, виділити основні етапи розвитку теорії механізму впливу судової практики на законодавство у вітчизняній правотворчій традиції, і навіть звернутися до досвіду розвинених країн.

Мета статті полягає в характеристиці конституційного контролю Верховного суду США як форми судової правотворчості з точки зору доктринальних, теоретико-правових і практичних позицій.

Методи дослідження. З метою визначення істотних, характерних особливостей та ознак моделі конституційного контролю Верховного суду США, виявлення способів реалізації правотворчості в рамках конституційного контролю Судом тощо використано низку методів дослідження. Методологічну основу дослідження склав метод юридичної науки як система засобів пізнання права, яка складається з таких підсистем: філософські засоби; загальнонаукові засоби; спеціально-юридичні засоби; методики й техніки дослідження. Концептуально-методологічною основою роботи став історичний, діяльнісний, порівняльно-правовий та комплексний підхід.

Основні результати дослідження. Без сумніву, досягнення американської демократії стало дієвим механізмом забезпечення довголіття конституції, підтвердженням чого слугує Основний закон США. Крім того, завдяки інституту конституційного контролю в США протягом тривалого часу зберігається стійкість і стабільність конституційних принципів, покращуються якісні характеристики всіх основних компонентів сучасного конституціоналізму. Конституційний контроль, який здійснює найвищий суд у федеральній судовій системі Сполучених Штатів Америки – Верховний суд США охоплює не тільки правотворчу діяльність. До його функцій належить ще й збереження балансу влади й забезпечення верховенства Конституції як основи національної системи.

«*Equal Justice Under Law*» (з англ. – «Рівна справедливість згідно із законом») написано над головним входом до будівлі Верховного суду США (далі – Суд), виражають основну відповідальність та завдання забезпечити американському народові гарантію рівної справедливості згідно із законом, а отже, він також виконує функції охоронця та тлумача Конституції [1].

Конституція США зіграла найбільшу роль не тільки в американській, а й у світовій історії. Як підкреслюють вчені, американська Конституція стала першою писаною конституцією, першою конституцією в формальному значенні цього слова. Під впливом цього прогресивного документа у світі стала поширюватися доктрина конституціоналізму. До механізму конституційної правотворчості США спочатку був залучений інструментарій договірної правотворчості, однак результатом його став не міжнародний договір у його традиційному розумінні, а нормативно-правовий акт, який має вищу юридичну силу.

На відміну від України, яка належить до континентальної правової системи, конституційний контроль у США реалізують суди загальної юрисдикції. Відтак Верховним судом США встановлюється, чи є конституційними нормативні акти та дії, які належать державним органам влади, а також їхнім посадовим особам. Іншою особливістю, відмінною від України, є те, що вищим, проте не єдиним органом конституційної юрисдикції у США є Верховний суд США [2, с. 36].

Оскільки головним творцем права у країнах англосаксонської правової системи є суд, правотворча роль судової практики тут унікальна. З усім тим значення судової практики для законотворчої діяльності історично проявляється і поза англосаксонською правовою сім'єю. Тіло загального права виражене у правових засобах, які існують незалежно від їхньої документальної «оболонки». Норми виявляються в результаті розумової діяльності судді із застосуванням професійної традиції «обґрунтування від прецеденту до прецеденту» та різняться відомою структурованістю. Узагальнення та систематизація норм у загальному праві об'єктивно закладені у правовій матерії, процеси відбуваються в судовій діяльності.

Одна з основних характеристик романо-германської правової системи полягає в тому, що головним завданням суду є застосування та тлумачення норм права, що містяться у кодексі. Існує припущення, що кодекс регулює всі випадки, які можуть мати місце на практиці, а коли окремі випадки не регулюються кодексом, то суди повинні застосовувати загальні принципи, щоб запопити прогалини [3, с. 41].

Приміром, у Французькій Республіці та Федеративній Республіці Німеччина, правові системи яких належать до романо-германського типу, будь-яке нове законодавство, так само як і оновлення вже чинного, зумовлює розвиток відповідної судової практики. Судова практика виконує правоутворюючу роль, що проявляється тоді, коли закон і регламент містять загальні та неповні норми або коли закон узагалі відсутній. Окрім того, судова практика виконує безпосередню правотворчу роль на так званому загальному рівні, що полягає у тлумаченні закону, тобто у з'ясуванні та роз'ясненні норм права. Фактично це є поширенням правової інформації на суб'єктів права та поповнення наявних у законі прогалин (тобто на рівні правозастосування) [4, с. 105].

Зазначимо, що на початку ХХ століття особливу популярність у західноєвропейській юриспруденції здобула теорія «вільного права». Її ідеї отримали активну розробку в західній юриспруденції. Однак прихильники теорії пропонували різне бачення висвітлюваних проблем. Точкою дотику всіх трактувань теорії була критика положень юридичного позитивізму.

Теорія «вільного права» походить з наукових праць німецького вченого Рудольфа фон Єринга. У точному застосуванні розпоряджень закону при розгляді справ та виключенні свободи судового розсуду він бачив негативні наслідки в розвитку громадянського права. Єринг називає такий порядок «позитивним злом». Як указує мислитель, цей порядок, розрахований на виключення можливості судового свавілля, ускладнює розвиток права шляхом практики, поза рамками, встановленими законом, надаючи цей розвиток виключно законодавству. Не менш згубним для розвитку права є закріплення в законі шаблонів кожного окремого випадку замість загальних принципів, які на основі розсуду судді мають бути застосовані щодо конкретних випадків. Такий порядок призводить до механічного правозастосування, що виключає будь-яке судове мислення.

Американських правознавців кінця ХІХ – першої половини ХХ століття приваблювало у вченні Єринга те, що було спрямовано проти застиглих незмінних форм правового мислення. Традиційним для практики американського правосуддя в цей період була та обставина, що суди відмовляли

у захисті прав та інтересів громадян лише посиланням на те, що в загальному праві немає відповідного прецеденту.

Вперше питання конституційного контролю було актуалізоване в справі «Марбері проти Медісона» (*Marbury v. Madison*). Річ у тім, що закон, ухвалений Конгресом, перебував у конфлікті з Конституцією, у зв'язку з чим його було скасовано Судом. Формальна логіка аргументів Джона Маршалла (Джон Маршалл – голова Верховного суду США у 1801–1835 рр.) на користь інституціоналізації судового нагляду була доволі переконливою. Суд визнав, що в нього є право оголошувати такими, що суперечать Конституції США будь-які закони, прийняті органами законодавчої влади в країні. Оголошення закону таким означало й означає в наші дні, що він не повинен застосовуватися передусім судами.

Верховний суд США спочатку відігравав помірковану та слабку роль у масштабах використання своїх судових повноважень для впливу на економічні та соціальні проблеми в державі. Це через деякі обмежені рішення, в яких Суд встановив неконституційність деяких законів через певну політичну проблему до початку громадянської війни за відокремлення, що показалося на уникненні появи федеративної держави як відцентрової сили для членів системи держав. Верховний суд обережно дотримувався принципу центральної та федеральної влади при широкому тлумаченні конституційних текстів і положень, що визначають повноваження глави держави та Конгресу.

Ліберальні критики сучасного судового активізму в США мають рацію, коли зазначають, що Верховний суд фактично присвоїв собі право судового перегляду – право оголошувати про неконституційність дій законодавчої та виконавчої влади у справі «Марбері проти Медісона». У Конституції США не закріплено таких повноважень за єдиною необраною гілкою влади. Але так само правильно, що багато хто з творців Конституції та її прихильників мали намір або принаймні вірили, що суд матиме цю прерогативу. Суд є першим арбітром щодо того, що є, а що ні, конституційним. Але це не робить Суд сильнішим за виконавчу та законодавчу гілки влади. Діючи узгоджено, президент і Конгрес можуть визначати як розмір, так і компетенцію Суду. Це траплялося й раніше, зокрема в 1868 році, коли Конгрес прийняв закон, що позбавляв Верховний суд його юрисдикції щодо справ, пов'язаних із федеральними судовими наказами *habeas corpus*. У рішенні більшості головний суддя Салмон П. Чейз визнав, що юрисдикція Суду підлягає обмеженню Конгресом. Подальші суди минулого століття визнали те саме [5].

Судовий конституційний контроль добре закріпився в американській політичній традиції як і система стримувань і противаг, яка полягає в тому, що Конгрес чи Верховний суд можуть приборкати президента-відступника, як це було під час Вотергейтського скандалу. Своєю чергою президент і Конгрес можуть накладати обмеження на Суд, якщо вони вважають, що судді перевищили свої повноваження.

Про необхідність удосконалення системи стримувань і противаг в Україні свідчить відповідний Висновок № 599/2010 від 20 грудня 2010 року «Про конституційну ситуацію в Україні». У Висновку йдеться про необхідність знайти правильний баланс повноважень між Президентом України, Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України у зв'язку з постійними викликами [6].

Коли Верховний суд США приймає рішення стосовно конституційності, це рішення є фактично остаточним. Рішення Суду можуть бути змінені лише внаслідок застосування процедури внесення змін до Конституції або нової постанови Суду. Модель конституційного контролю в США з самого початку містила в собі оцінку законів з точки зору права; як звичайне (загальне) право, воно онтологічно випереджає встановлене державою право, має пріоритет стосовно закону [7].

Реалізація правотворчості в рамках конституційного контролю здійснюється Судом так: 1) закон ставиться під сумнів цілком; 2) доводиться невідповідність закону Конституції стосовно до конкретної особи, яка вносить скаргу. В наведених випадках йдеться про «негативну правотворчість», що цілком відповідає змісту самої правотворчості, оскільки в поняття «правотворчість» включається не тільки процес створення норм, а й діяльність щодо їх зміни та скасування.

У першому випадку результатом судового рішення буде «визнання недійсним» цього закону повністю. Закон, який був визнаний таким, що не відповідає Конституції, фактично втрапить свою юридичну силу. У ситуації, коли конституційність закону розглядається в контексті конкретної ситуації, судові рішення має обмежений простір дії. Суд лише констатує, що спростований за-

кон (або його окреме положення) в разі його конкретного застосування у справі не може вважатися таким, що є конституційним.

У такому сенсі судова правотворчість, заснована на застосуванні конституційного контролю, полягає в тому, що визнання певної норми неконституційною веде до її автоматичної заміни іншою нормою.

Варто зауважити, що формування механізму судової правотворчості в США відбувалося в процесі розвитку американської правової системи. На неї впливало успадковане з англійської практики правило прецеденту – *stare decisis* («стояти на вирішеному»). Така обставина уможливила перетворення судових рішень на найважливіше джерело права і розквіт на американському ґрунті «казуального» права.

Зрозуміти основні особливості правових систем допомагає розгляд їх ідентичності крізь призму політичного значення. Правові системи мають три характерні риси: всебічність, верховенство і відкритість. Саме ці особливості відрізняють правові системи від інших нормативних систем. Всебічність передбачає, що правові системи регулюють будь-який тип поведінки. Верховенство передбачає, що правові системи регулюють встановлення та застосування інших інституційованих систем. Щодо питання відкритості, то нормативна система є відкритою тією мірою, якою вона містить норми, метою яких є надання обов'язкової сили в системі норм, які до неї не належать. Причини, чому правові системи визнають ці норми походять від бажання підтримувати інші форми соціальних груп, наприклад приватні асоціації, а також від бажання мати відносини та взаємодіяти з іншими правовими (а отже, також і політичними) системами [8, с. 541].

У 1936 році суддя Верховного суду США Л. Д. Брендіс (1916–1939 рр.), як автор проекту окремого рішення, здійснив систематизацію судових принципів, за якими повинні розглядатися питання, які мають конституційну вагу: питання розглядаються опісля того, як з'ясовано «ступінь» такої потреби; конституційна норма тлумачиться в обсязі, пропорційному до обставин справи; у разі погодження сторонами про розв'язання спору в позасудовий спосіб питання не розглядається; у випадку сумнівів щодо чинності федерального закону, то, щоб уникнути визнання його конституційності, спершу здійснюється тлумачення його положень [2, с. 37].

Американська модель судового конституційного контролю запозичена країнами Латинської Америки. Окремі її елементи використовуються в європейських державах (Данії, Норвегії, Швейцарії). Ця модель, власне, демонструє свою ефективність, особливо якщо не налагоджено належної взаємодії між спеціалізованими органами (наприклад, конституційними судами та судами загальної юрисдикції).

Альтернативна модель конституційного контролю, європейська модель, функціонально відокремлює конституційний перегляд з боку чинної судової гілки влади. Така модель передбачає виокремлення Конституційного суду, який забезпечує верховенство Конституції. Деякі експерти стверджують, що така система, яка наділяє повноваженнями конституційного контролю за межами звичайної судової системи – краще зберігає поділ влади. Конституційний суд розглядається як наглядовий орган за усіма гілками влади з єдиним завданням – обстоювати вимоги Конституції [9, с. 8].

За американською моделлю будь-яку форму перевірки на відповідність конституції актів і дій органів публічної влади, а так само громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції або створені для участі у здійсненні публічної влади здійснюється децентралізовано: усі суди володіють повноваженням анулювати або відмовитися від застосування статуту на тій підставі, що він порушує Конституцію. За європейською моделлю конституційна юрисдикція здійснюється централізовано спеціалізованим судовим органом, відокремленим від судів загальної юрисдикції.

Конституційний контроль у США не обмежується негативною правотворчістю. Завдання Суду полягає в тому, щоб забезпечувати верховенство і пряму дію Конституції на всій території держави й стосовно всіх суб'єктів права. Саме тому конституційний контроль містить і позитивну правотворчість, яка впливає з тлумачення законодавчих норм або спонукання легіслатур створити нові норми. Однак це зовсім не означає, що судова влада зазіхає на функції законодавця або якимось чином ставить його в залежне становище. У США залишається непорушним припис Конституції, за яким гілки влади повинні бути відокремлені одна від одної. Але водночас не заперчується їх взаємозв'язком і взаємодією.

Висновки. Конституційний контроль є основним принципом системи федерального уряду США, і це означає, що всі дії виконавчої та законодавчої гілок влади підлягають перегляду та можливому визнанню недійсними судовою гілкою влади. Застосовуючи доктрину конституційного контролю, Верховний суд США відіграє певну роль у забезпеченні того, щоб інші гілки влади дотримувалися Конституції США. Таким чином, охорона конституції є важливим елементом у розподілі повноважень між трьома гілками влади.

Одним із напрямів судового контролю, що показує формальну сторону правотворчості, є його реалізація в «негативній» і «позитивній» формах. При цьому Суд, скасовуючи будь-який закон повністю або в певній частині, тобто фактично здійснюючи «негативну правотворчість», створює передумови для конструювання нової норми права, яка повинна заповнити прогалину.

Конституційний контроль у США – це форма правотворчої діяльності Верховного суду США. Мета конституційного контролю – захищати основи конституційного ладу, основні права і свободи людини та громадянина, забезпечувати верховенство і пряму дію Конституції, а також запобігати виникненню в правовій системі актів, які не погоджуються з Конституцією. Інститут конституційного контролю в правовій системі США виключає узурпацію влади судовим органом, підвищує взаємну відповідальність органів державної влади за результат прийнятих рішень.

Список використаних джерел

1. Supreme Court of the United States. The Court and Constitutional Interpretation. 2021. URL: <https://www.supremecourt.gov/about/constitutional.aspx> Supreme Court of the United States
2. Добош З. Конституційний контроль Верховного суду США: види правотворчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_7
3. Mehmeti S. An Overview on Different Legal Systems and the Reflection in Kosovo. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. 2015. Vol. 1, Issue 2. P. 39–44.
4. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 238 с.
5. Zeitz J. How the Founders Intended to Check the Supreme Court's Power. *Politico magazine*. 07.03.2022. URL: <https://www.politico.com/news/magazine/2022/07/03/dont-expand-the-supreme-court-shrink-it-00043863>
6. Висновок Венеційської Комісії № 599/2010 від 20 грудня 2010 року «Про конституційну ситуацію в Україні», прийнятий на 85-му пленарному засіданні (CDL-AD (2010) 044). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a36#Text
7. Mohsen M., Treef M. The constitutional control of laws in the United States of America. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24. Issue 6S. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-constitutional-control-of-laws-in-the-united-states-of-america-13757.html>
8. Amhlaigh C. Taking Identity Seriously: On the Politics of the Individuation of Legal Systems. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2022. Vol. 42. No. 2. P. 521–547.
9. Hedling N. A Practical Guide to Constitution Building: The Design of the Judicial Branch. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), 2011. 74 p.

References

1. Supreme Court of the United States. The Court and Constitutional Interpretation. 2021. URL: <https://www.supremecourt.gov/about/constitutional.aspx> Supreme Court of the United States.
2. Dobosh Z. Konstytucyjnyj kontrol' Verhovnogo Sudu SShA: vydy pravotvorchosti. *Visnyk Nacional'nogo universytetu "L'vivs'ka politehnika"*. Serija: Jurydychni nauky. 2019. Vyp. 22. S. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_7
3. Mehmeti, S. (2015). An Overview on Different Legal Systems and the Reflection in Kosovo. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. 1, 2, 39-44.
4. Rosik T. V. Rol' sudovoi' praktyky v suchasnij pravotvorchosti: teoretyko-prykladni aspekty: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.01; Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. Kyi'v, 2016. 238 s.
5. Zeitz J. How the Founders Intended to Check the Supreme Court's Power. *Politico magazine*. 07.03.2022. URL: <https://www.politico.com/news/magazine/2022/07/03/dont-expand-the-supreme-court-shrink-it-00043863>
6. Vysnovok Venecijs'koi' Komisii' № 599/2010 vid 20 grudnja 2010 roku «Pro konstytucijnu sytuaciju v Ukrai'ni» pryjnjatyj na 85-mu plenarnomu zasidanni (CDL-AD (2010) 044). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a36#Text

7. Mohsen M., Treef M. The constitutional control of laws in the United States of America. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24. Issue 6S. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-constitutional-control-of-laws-in-the-united-states-of-america-13757.html>
8. Amhlaigh C. Taking Identity Seriously: On the Politics of the Individuation of Legal Systems. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2022. Vol. 42. No. 2. P. 521–547.
9. Hedling N. A Practical Guide to Constitution Building: The Design of the Judicial Branch. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), 2011. 74 p.

Онищук І. І. Вплив судової практики на трансформацію законодавства: правотворча роль конституційного контролю Верховного суду США

Мета статті полягає в характеристиці конституційного контролю Верховного суду США як форми судової правотворчості з точки зору доктринальних, теоретико-правових і практичних позицій. Новизна статті полягає в характеристиці правотворчої ролі судової практики англосаксонської правової системи та її порівнянні з розвитком судової практики в романо-германській правовій системі. З'ясовано, що на формування механізму судової правотворчості в США впливало успадковане з англійської практики правило прецеденту – *stare decisis*. Аргументовано, що американська модель судового конституційного контролю, елементи якої запозичені й використовуються в окремих країнах Європи, ефективна в умовах, коли не налагоджено належної взаємодії між спеціалізованими органами (наприклад, конституційним судом) і судами загальної юрисдикції.

Автор дійшов висновку, що одним із напрямів судового контролю, що показує формальну сторону правотворчості, є його реалізація в «негативній» і «позитивній» формах. При цьому Верховний суд США, скасовуючи будь-який закон повністю або в певній частині, тобто фактично здійснюючи «негативну правотворчість», створює передумови для створення нової норми права, яка повинна заповнити прогалину.

Ключові слова: правова система, правотворчий процес, судова практика, конституціоналізм, верховенство Конституції, *stare decisis*.

Onyshchuk I. I. The Impact of Judicial Practice on Legislative Transformation: the Law-Making Role of Constitutional Control of the US Supreme Court

The purpose of the article consists in the characteristics of the constitutional control of the US Supreme Court as a form of judicial law-making from the point of view of general scientific, philosophical, theoretical-legal and practical positions. The novelty of the article consists in characterizing the law-making role of judicial practice of the Anglo-Saxon legal system and its comparison with the development of judicial practice in the Romano-Germanic legal system. It was found out that the mechanism of judicial law-making was formed in the USA under the influence of the rule of precedent inherited from English practice – *stare decisis*. And this led to court decisions becoming the most important source of law. It is argued that the American model of judicial constitutional control, the elements of which are borrowed and used in some European countries, is effective in conditions where proper interaction between specialized bodies (for example, the constitutional court) and courts of general jurisdiction is not established. It is shown that, according to the American model, the review of constitutional issues is carried out decentralized (by all courts), and according to the European model, it is centralized (by the body of constitutional control).

Constitutional control in the USA is not limited to negative law-making. The task of the Court is to ensure the supremacy and direct effect of the Constitution on the entire territory of the state and in relation to all subjects of law. That is why constitutional control also includes positive law-making, which results from the interpretation of legislative norms or the encouragement of legislatures to create new norms. However, this does not mean at all that the judicial power encroaches on the functions of the legislator or somehow puts him in a dependent position. In the USA, the Constitution's precept, according to which the branches of government must be separated from each other, remains inviolable. But at the same time, their interconnection and interaction is not denied.

The author came to the conclusion that one of the directions of judicial control, which shows the formal side of law-making, is its implementation in “negative” and “positive” form. At the same time, the Supreme Court of the United States, canceling any law in full or in a certain part, i.e. actually carrying out “negative law-making”, creates the prerequisites for the creation of a new rule of law, which should fill the gap. Constitutional control in the USA is a form of law-making activity of the Supreme Court of the USA with the aim of protecting the foundations of the constitutional system, the basic rights and freedoms of a person and a citizen, ensuring the supremacy and direct effect of the Constitution, as well as preventing the emergence of unconstitutional acts in the legal system.

Key words: legal system, law-making process, judicial practice, constitutionalism, supremacy of the Constitution, *stare decisis*.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-75-80